

O maskulinitetu radničke kulture u Hrvatskoj u XIX. stoljeću izlagao je Luka Pejić (Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Osijeku). Govorio je o tome kako je industrijski kapitalizam izazvao krizu maskuliniteta te kako je posao muškarca zamijenjen strojem. Pejić navodi da se 1880-ih u zapadnoj Europi isticala muževnost kao važna odlika dobrih radnika, a u to vrijeme razvija se i maskulina javna radnička sfera. No, to dovodi do dvostruke borbe. Muškarci su se s jedne strane trebali oduprijeti eksploataciji poslodavca, a s druge su trebali zadržati dominantnu poziciju u vlastitom kućanstvu. Nadalje autor analizira stanje u Hrvatskoj 1870-ih te navodi da su muškarci bili vođe sindikata, urednici novina, socijaldemokratski predvodnici. Iz toga se može zaključiti da su muškarci smatrani odvažnima, ustrajnima te razboritima.

Posljednje izlaganje znanstvenoga skupa održala je povjesničarka Ana Rajković Pejić (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) na temu „Plači kao dečko: Bell Hooks i zagovor feminističkog maskuliniteta”, u kojem je dala prikaz temeljnih značajki koje Bell Hooks utvrđuje kao sastavnice feminističkoga te patrijarhalnoga maskuliniteta. Rajković Pejić navodi da Hooks smatra da muškarci nisu svjesno izabrali patrijarhat, nego im je to društveno nametnuto, te da su muškarci pri rođenju izvrgnuti opresiji. Prema Hooks, važno je da se feminizam bavi maskulinitetom s obzirom na to da je patrijarhalno društvo štetno i za žene i za muškarce. Hooks smatra da patrijarhat kreira maskulinitet tako što se od muškaraca očekuje da budu lišeni emocija te da muškarac u patrijarhalnom društvu ne može izreći bol. Rajković Pejić je zaključila da je patrijarhat podjednako štetan za oba spola te da stoji na putu oslobođenja muškaraca.

Nakon završnoga izlaganja uslijedila je žustra i zanimljiva rasprava. Znanstveni skup bio je zanimljiv i poučan. Izneseni su brojni podaci koji nam omogućuju daljnje istraživanje teme te daju bolji uvid u položaj muškaraca. Uz to, znanstvenim skupom pridana je pozornost temama koje ju u hrvatskoj historiografiji nisu dosad dobivale. Najavljeno je da će i 2025. biti održan skup *Isti rod, različite sudbine*, koji će se također baviti temom maskuliniteta.

Karolina Hegediš

Hubert Wolf, *Papa i đavao. Vatikanski arhivi i Treći Reich*
(Zagreb: Sandorf, 2021.), 338 str.

Politika Vatikana prema Njemačkom Reichu u razdoblju snažnoga nacionalsocijalizma (1933. – 1939.) dugo je bila skrivena – sve do 2003. i 2006. godine. Prilikom otvaranja pristupa izvorima Vatikanskih tajnih arhiva tih godina otvorila se i mogućnost istraživanja odnosa Katoličke crkve i Njemačke, odnosno Njemačkoga Reicha od 1922. do 1939. godine. Dokumenti koji su postali javni, a nastali su za vrijeme pontifikata pape Pija XI., njemački crkveni povjesničar Hubert Wolf proučava na

temelju dosadašnjih saznanja i rezultata istraživanja izvora iz Vatikanskih tajnih arhiva te piše i objavljuje knjigu *Papa i đavao. Vatikanski arhivi i Treći Reich*.

Knjigu čine uvod „Papa i đavao?” (str. 7–24), pet poglavlja, „Zahvale” (str. 289–292), „Kronološka tablica” (str. 293–304), „Bilješke” (str. 305–322), „Literatura” (str. 323–332), „Fotografije-izvori” (str. 333–334) i „Kazalo imena” (str. 335–338). Autor započinje uvod riječima pape Pija XI.: „Kad bi se radilo o tome da spasimo jednu jedinu dušu, osujetimo neku veću štetu za duše, prikupili bismo hrabrosti da pregovarano i s đavlom osobno” i time ističe višeznačje samoga naslova, ali i nagovještava sadržaj knjige.

Prvo poglavlje, „Neutralizirati zlo?” (str. 25–89), s podnaslovom „Vatikanske dijagnoze i recepti za Njemačku (1917. – 1929.)”, upoznaje čitatelja s počecima nunciature pape Pija XII., svjetovnoga imena Eugenio Pacelli, koji je to razdoblje proveo najprije u Münchenu, a zatim u Berlinu. Već je tada pokušao „neutralizirati zlo” koje se odražavalo u idejama socijalizma, nacionalizma i liberalizma.

U drugom poglavlju, „Perfidni Židovi? Svađa o antisemitizmu u Vatikanu (1928.)” (str. 91–136), autor se kronološki nadovezuje na unutrašnje rasprave Rimske kurije o položaju Židova i već tada raširenom antisemitizmu nakon što je podnesen zahtjev društva „Amici Israel” za reformaciju dijelova liturgijskoga slavlja unutar Katoličke crkve. Rasprava koja se stvorila oko zadanoga zahtjeva otvorila je nove puteve u odnosima među Židovima i katolicima.

Treće poglavlje, „Pakt s đavlom? Konkordat s Njemačkom i njegova pretpovijest (1930. – 1933.)” (str. 137–191), navodi pojedinosti koje su dovele do konačnoga „pakta s đavlom” 1933. potpisivanjem ugovora, tzv. *Reichskonkordata*. Wolf analizira poziciju njemačkoga episkopata o povlačenju osude nacionalsocijalizma i početke pregovora državnoga tajnika kardinala Pacellija i njemačke vlade, koji su rezultirali potpisivanjem sporazuma.

Četvrto poglavlje, „Molto delicato? Rimska kurija i progon Židova (1933. – 1939.)” (str. 193–238), obrađuje pitanje stajališta Rimske kurije i tadašnjega pape Pija XI. te uloge Katoličke crkve u odnosu na započeti nesnošljivi progon Židova. Budući da to poglavlje prikazuje zadnje godine pontifikata pape Pija XI., Wolf analizira dvije enciklike koje su dokaz Papine intervencije protiv rasizma i kršenja ljudskih prava. Međutim, Wolf uočava koliko su zadnji politički pokušaji pape Pija XI. i diplomatski neuspjesi njegova nasljednika Pacellija utjecali na distancu i političku neutralnost Svete Stolice u predstojećim ratnim godinama.

U zadnjem poglavlju, „Dogma ili diplomacija? Katolički svjetonazor i ideologija nacionalsocijalizma (1933. – 1939.)” (str. 239–280), autor usporedbom i raščlambom katoličkoga izričaja i značajki ideologije nacionalsocijalizma prikazuje sintezu diplomatskih vještina, pokušaja neutralnosti i velike opreznosti Svete Stolice prema Trećem Reichu. Iako autor u zadnjem potpoglavlju, „Tipično rimski kompromis?” (str. 280–287), dolazi do vlastitih zaključaka prema istraženim povijesnim izvorima iz Vatikanskih tajnih arhiva, završava knjigu rečenicom koja se može interpretirati na različite načine s obzirom na to da je u vrijeme pisanja ovoga djela dio izvora arhiva bio nedostupan istraživačima. „I đavao je mogao biti katolikom, baš poput pape”.

riječi su kojima Wolf završava svoj rad i time ostavlja prostora za već dugo otvoren diskurs o službenoj šutnji Katoličke crkve u kontekstu politički osjetljivih događaja.

Knjiga je domišljat spoj novoistraženih i objavljenih izvora s već poznatim povijesnim narativom, u sklopu kojega je autor vodio računa o korištenim historio-grafskim metodama i znanju o dogmatskim i ideološkim prijeporima. Na inovativan način proučava se Crkva kao institucija te odluke Rimske kurije koje proizlaze ili iz uvjerenja o čuvanju dogme ili iz reakcije na aktualne događaje. Djelo se preporučuje svima koje zanima složen odnos Katoličke crkve i Trećega Reicha, pogotovo u kontekstu novih spoznaja i historiografskoga razvoja nakon otvorenoga pristupa dokumentima pontifikata pape Pija XII. od 2020. godine.

Karolina Kompes

Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda. Zbornik radova znanstveno-stručnog simpozija Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda, ur. Wollfy Krašić i Ivan Tepeš (Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu; Počasni bleiburški vod, 2024.), 335 str.

U Zagrebu je 29. i 30. listopada 2024. održan znanstveno-stručni simpozij *Kultura sjećanja na ratne i poratne žrtve Bleiburške tragedije i Križnog puta hrvatskog naroda* u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu (FHS), Počasnoga bleiburškog voda (PBV) i Hrvatske matice iseljenika, pod pokroviteljstvom Hrvatskoga sabora i supokroviteljstvom Hrvatske biskupske konferencije i Ministarstva hrvatskih branitelja.

Raspon tema ide od onih koje obrađuju komunističke zločine pred kraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, pogleda na opisane događaje iz britanske perspektive, osvrta na prva organizirana komemoriranja, obilježavanja stradanja u organizaciji društava i zajednica hrvatske političke emigracije, pa do djelatnosti jugoslavenske tajne službe i političke policije.

Zbornik se sastoji od *Predgovora* s programom simpozija te cjelina: *Znanstveni radovi*, *Stručni radovi* i *Eseji*. Sadržava i kazalo imena.

Cjelinu *Znanstveni radovi* otvara prethodno priopćenje „Najistaknutije komemoracije Bleiburške tragedije u hrvatskim iseljeničkim zajednicama i na Bleiburškom polju u razdoblju od 1945. do 1990. godine” (str. 13–30) Wollfyja Krašića (FHS). Rad donosi pregled najvažnijih komemoracija za stradale bleiburške tragedije od 1945. do 1990., kao i podatke o organizatorima tih komemorativnih djelatnosti, isključivo iz reda hrvatske političke emigracije. Pritom analizom u fokus stavlja komemoracije na prostoru Europe, obiju Amerika i Australije, dok se glede komemoracija u Austriji na groblju u Unterloibachu i na Bleiburškom polju dotiče one održane 1990.